

Kristofer Lehmkuhl Forelesning 1969

NOEN REFLEKSJONER
OM NORSK
UTENRIKSREPRESENTASJONS
ARBEIDE I UTLANDET
FOR NORSK
NÆRINGS LIV

ARNE SKAUG

Norges Handelshøyskole

*Satt med 10 pkt. Garamond skrift
Trykt på 120g matt Kremfarget Spezial
Omslaget 130g grå Reflexkartong
A. Garnæs Boktrykkeri A.s
Bergen*

*Trykt ved midler fra
Det Bergenske Dampskibsselskabs Handelshøyskolefond*

*Noen refleksjoner
om norsk utenriksrepresentasjons
arbeide i utlandet for norsk
næringsliv*

ARNE SKAUG

Ambassadør

Kristofer Lehmkuhl Forelesning
Norges Handelshøyskole

Bergen 26. september 1969

	Side
1. Innledning	3
2. Debatt og kritikk i 1930 — som i 1905 — som i dag	5
3. Litt historikk	8
4. Næringslivet og utenriktjenesten. Hva utenriktjenesten befatter seg med i dag	13
5. Næringslivet og utenriktjenesten. Mer om oppgavene i dag og i fremtiden	20
6. Litteratur	34

1. Innledning

Jeg er Norges Handelshøyskole takknemlig for den anledning jeg har fått til å holde denne forelesning. Jeg er glad for å kunne få legge frem enkelte synspunkter om norsk utenriks-tjenestes virksomhet ute nettopp på Handelshøyskolen, som gjennom en årrekke har skaffet den norske utenriks-tjeneste så mange av dens tjeneste- og embetsmenn. Jeg er spesielt glad for å kunne få gi denne redegjørelse her i Bergen, som i løpet av den korte tid vi har hatt en egen norsk utenriks-tjeneste i så høy grad har vært med på både det som var begynnelsen til den norske utenriks-tjeneste, representert ved statsminister Christian Michelsen og 7.-juni regjeringen, blant dens medlemmer også statsråd Kristofer Lehmkuhl, og som også i vesentlig grad har vært med på å sette et preg på norsk utenriks-tjenestes utvikling gjennom Johan Ludwig Mowinckel og Carl Joachim Hambro.

Når man skal gjøre seg refleksjoner om norsk utenriks-representasjons arbeide i utlandet for norsk næringslivs interesser, er det både ønskelig og nødvendig å se noe på den utvikling som har skjedd gjennom årene. Det er videre nødvendig å omtale situasjonen og problemene i dag, og det er ønskelig å forsøke å tenke litt på de problemer som vi kan ane at årene som kommer vil bringe.

Jeg skal forsøke i min redegjørelse å gjøre dette. Ikke så ganske lite av det jeg har å si vil være kjent stoff. Med hensyn til de synspunkter jeg kommer til å hevde, særlig når det gjelder

de fremtidige problemer, vil jeg gjerne med en gang få presisere at disse helt ut står for min egen regning. Jeg har, som forsamlingen sikkert vil forstå, intet mandat til eller grunnlag for å uttale meg på vegne av norsk utenriksledelse.

Innledningsvis vil jeg også gjerne få presisere at jeg håper at jeg gjennom denne redegjørelse skal makte å rydde bort enkelte misforståelser om vår tjeneste i utlandet og om de personer som har sitt virke i denne tjeneste. Fremdeles er det vel slik i vårt land at det er mange som er tilbøyelige til å mene at utenriktjenesten er en spesiell form for selskapelig samvær rundt omkring i verden. Det er langt fra at så er tilfellet. Utenriktjenesten er et yrke som er anstrengende og krevende nok.

Det jeg har å si er i høy grad influert av min egen erfaring fra de vel 25 år jeg har hatt mitt virke i utenriktjenesten og med norske utenrikspolitiske og utenriksøkonomiske problemer. Denne min erfaring strekker seg fra erfaring jeg fikk under siste krig ved norske utenriksstasjoner i New York og i Washington, fra deltakelse i en serie internasjonale konferanser under og etter siste krig, videre fra tjenestegjøring som stasjonssjef i Paris ved vår delegasjon til Organisasjonen for Europeisk Økonomisk Samarbeide (OEEC) og NATO, videre til erfaringer som handelsminister og stedfortredende utenriksminister gjennom en rekke år, samt tjenestegjøring ved stasjoner med så vidt forskjellige arbeidsoppgaver som ambassadene i London og i København.

2. Debatt og kritikk i 1930 — som i 1905 — som i dag

Den 27. mars 1930 holdt daværende stats- og utenriksminister Johan Ludwig Mowinckel et foredrag med tittelen «Næringspolitikk og utenriksrepresentasjon» på et medlemsmøte i Norges Industriforbund. Foredraget og den etterfølgende diskusjon er utførlig referert i tidsskriftet «Norges Industri», nr. 14, for 5. april 1930.

Statsminister Mowinckel gikk i sitt foredrag vesentlig inn på den innstilling som var avgitt av Utenrikskommisjonen av 1920, og på de tiltak som senere var gjennomført for å forsøke å sette denne kommisjons forslag ut i livet. Han pekte på at det som hadde gitt innstillingen fra kommisjonen sit preg, var ønsket om å skape en utenriksordning, et system, som kunne være tjenlig til å fremme våre næringsinteresser ut fra det syn at den alminnelige politikk mer og mer blir preget av det som, sa han, man kan kalle handelspolitikk.

Statsministeren fremholdt videre at hele utviklingen allerede i løpet av den siste halvdel av det foregående århundre var preget av at næringslivets interesser var blitt så innfiltrert i de politiske interesser og hadde fått en slik betydning for landenes politiske forhold til hverandre, at en atskillelse av disse to slags interesser ikke lenger lot seg foreta. Samtidig, sa han, har handelen og industrien i de fleste siviliserte land økt i en slik grad at disse interesser har fått en avgjørende betydning for vedkommende lands økonomi og hele indre liv.

Etter denne innledning går så statsministeren gjennom kommisjonens forslag og snakker særlig om ansettelsesmåte og rekruttering, om våre næringsinteresser ute som utenriktjenesten skal bistå, og om forskjellige traktater og internasjonale problemer som på den tid var aktuelle.

Etter statsminister Mowinckels foredrag utspant det seg en diskusjon, hvor generaldirektør Wessel ved Borregaard fremkom med en kritikk av vår utenriktjeneste som kanskje ikke var ventet, og som var usedvanlig krass.

Wessel åpner med å si at når han tar ordet, så er det for å komme med noen bemerkninger om hvordan de utsendte sendemenn og konsulter etter eksportindustriens mening fyller sitt verv.

Wessel hevdet at man vel tør si at grunnlaget for at man har en representasjon på de forskjellige steder er at man også ønsker å få handelsforbindelse med vedkommende land. Som følge derav, sa han, skulle også vår utenrikske representant på vedkommende sted først og fremst kunne hjelpe til å befordre det handelspolitiske samkvem.

Allerede med dette utgangspunkt har generaldirektøren formulert en oppgave for vår utenriksrepresentasjon som er langt mer begrenset enn den oppgave utenriksetaten har å fylle. Han understreker forøvrig dette ved å si at «noen alminnelig politisk betydning vil disse representanter ute for oss, for vårt lille land, vel ikke kunne tenkes å ha». Med det utgangspunkt han har valgt, fremfører så generaldirektøren sin kritikk som, slik jeg nevnte, er usedvanlig krass. I sum kan man vel si at den gir uttrykk for at de norske representanter ute faktisk ikke gjør noe som er til nytte for norsk industri. Han sier blant annet at henvender man seg f. eks. til en minister og ber om råd og anvisning for import til hans land av en viss vare, ber man videre om råd med hensyn til hvem man skal henvende seg til, så får man i beste tilfelle et utdrag av vedkommende lands handelskalender, hvor en del firmaer er oppført, og utdrag av statistikken over landets import, opplysninger, sier han, som naturligvis for et velutviklet eksportfirma er helt likegyldige. Slike opplysninger kan man skaffe seg hvor som helst. Og, fortsetter han, om opplysninger utefra, at er det tale om tollrestriksjoner i et land, kan man være temmelig sikker på at den siste person man får høre fra er vårt lands minister. Man har i lang tid i forveien hørt rykter og fått rapporter fra de forskjellige kanter, først og fremst fra egne forretningsforbindelser, før sendemannen kommer med sine rapporter og før det blir meddelt oss her hjemme. Det har man en rekke eksempler på, fastslår generaldirektør Wessel.

Generaldirektøren kommer til den konklusjon at «våre utenriksrepresentanter stort sett ikke fyller de krav som Norges eksportnæringer kan stille til dem eller tror seg å kunne stille til dem». Han mener å kunne påpeke at i andre land har man i denne henseende et langt mer effektivt system, og han avslutter sine betraktninger med å si at han tror at grunnfeilen i hele systemet er at våre sendemenn for det meste er departementsfolk som er rykket opp i sin tur. Ut fra sine synspunkter mener generaldirektøren at selve ansettelsessystemet i utenriks-etaten bør endres og at man i langt større grad bør gå inn for å la landet representeres ute ved folk som har forutsetninger for å kunne dekke de handelspolitiske og økonomiske sakene.

En rekke andre herrer deltok også i diskusjonen, og man kan nok si at generaldirektør Wessels syn ikke vant noen gjenklang hos dem som deltok i debatten.

Dette var i 1930. Emnet og debatten om de spørsmål som ble reist ved denne anledning, var ikke noe nytt når det gjelder norsk utenriksvesen. Den samme debatt hadde man i høy grad i årene før en egen norsk utenriksstjeneste ble etablert, og også etter unionsoppløsningen. Debatten varte ved, og vi har den samme diskusjon nå.

Det er ikke noe urimelig at norsk utenriksstjeneste således er gjenstand for en stadig diskusjon. En må vel heller se på det som en fordel at så er tilfellet. Det er nødvendig og riktig at denne diskusjon stadig pågår. Et lands utenriksstjeneste skal ta vare på landets problemer i forhold til andre land. Forholdene i andre land er under stadig endring. Vårt eget lands forhold og interesser, både politiske og økonomiske, overfor utenverden er gjenstand for stadige endringer. De problemer og saker man har med å gjøre vil alltid endre seg. Det er derfor nødvendig at utenriks-etaten selv er så elastisk både hjemme og ute at den tilstrekkelig raskt kan tilpasse seg nye situasjoner og nye problemer. Dette er ikke alltid så helt enkelt. Selve det forvaltningsmessige system vi har i Norge gjør at ønskelige endringer i administrasjonen ofte tar lang tid, og kanskje er

det slik at det særlig på det utenrikske område ofte tar for lang tid å tilpasse seg nye situasjoner.

Det er én side av saken. En annen side, og som er av vesentlig art, er at norsk utenriktjeneste selvsagt ikke har som sin eneste oppgave å dekke våre økonomiske og handelsmessige interesser ute. Utenriktjenesten har mange andre oppgaver, noe jeg senere skal komme tilbake til. Stasjonene ute er stort sett tynt besatt. Med de mangfoldige krav om alt som skal gjøres, har det alltid vært slik at man på langt nær har fått tatt vare på alle de interesser som skulle varetas. Det er dessverre grunn til forsiktigvis å regne med at dette fortsatt vil være situasjonen på grunn av de store omkostninger som er forbundet med en utbygging av tjenesten ute.

Når det så fremkommer kritikk, som i det eksemplet jeg nettopp nevnte og i mange, mange andre tilfeller som kan nevnes, så skyldes det selvsagt også i noen grad det forhold at utenriktjenestens personale ute kan ha forskjellig syn på prioriteringen av de mangfoldige oppgaver utenriktjenesten har. Dette er en realitet som man må regne med. Det vil blant annet derfor ofte være kritikk over et eller annet som ikke blir gjort på en tilfredsstillende måte. Dette er ofte en uberettiget kritikk som vedkommende uterepresentant som regel stille og rolig må finne seg i. Det eneste han kan gjøre vil i de aller fleste tilfeller være å innskrenke seg til å sende Utenriksdepartementet en redegjørelse om det som har skjedd, og denne redegjørelsen kommer sjelden lenger enn til Departementet. Jeg skulle anta at det vil være noe bortimot umulig for norsk utenriksledelse å drive noen omfattende PR-virksomhet i slike saker.

3. Litt historikk

Om vi i dag skulle formulere målsettingen for norsk utenriktjeneste ville vi vel si at den skal vareta Norges interesser overfor andre stater og mellomfolkelige organisasjoner, at dens viktigste enkeltoppgave er å trygge landets fred, sikkerhet og

nasjonale uavhengighet, samt bidra til å skape en internasjonal rettsorden, at en annen sentral oppgave av økende betydning er å sikre grunnlaget for fortsatt økonomisk vekst i Norge, i første rekke ved å bidra til å oppnå tilfredsstillende vilkår for vår utenrikshandel og skipsfart. Bistand til norske borgere, institusjoner og bedrifter overfor fremmede myndigheter og privatpersoner er en tredje hovedoppgave.

Slik formulerte man ikke norske utenrikspolitiske interesser den gang vår utenrikstjeneste ble etablert.

Det var konsulatsaken og varetakelsen av norske skipsfartsinteresser og økonomiske interesser i andre land som hadde drevet frem Unionsoppløsningen. Landet hadde ikke vært involvert i internasjonale konflikter i nære 100 år. Utenrikspolitik i vanlig forstand slik vi i dag oppfatter ordet var ikke noe som i særlig grad opptok oss. Man regnet med en fortsatt fredelig utvikling, som dog tok en brå slutt i 1914 og skapte en ny situasjon som norsk utenriksledelse og utenrikstjeneste måtte tilpasse seg. I årene før og nærmest etter 1905 var situasjonen en annen. Et nytt slagord var blitt skapt i norsk politikk — Norge skulle ikke ha noen utenrikspolitikk. Disse ordene, revet ut av sin sammenheng, kunne misforståes og ble også misforstått. Sikkerhetsproblemene tenkte man seg løst gjennom voldgift og anerkjent permanent nøytralitet.

Konsulatspørsmålene lå så mye nærmere. Man så det som rimelig at norsk skipsfart, norsk eksport og ikke minst norske sjøfolks interesser ute i verden ble varetatt av norske — ikke svenske — representanter. Konsuler gjorde nytte for seg, konsuler var noe man kjente til i land og strand rundt. Gesandter, ministre og diplomati var noe fremmed, noe som representerte en tilværelse og et arbeidsfelt man ikke hadde noen forståelse for — og som dessuten kostet mange penger.

I Unionens siste tyve år trådte «konsulatsaken» stadig mer i forgrunnen i vårt forhold til Sverige. Dette var en politisk strid mellom Norge og Sverige om Norges rett til *innenfor* unionen å ha eget norsk konsulatvesen uavhengig av rikenes felles utenriksledelse. Det norske standpunkt i denne unions-

kamp var at de norske konsulere administrativt skulle sortere direkte og utelukkende under et *norsk* regjeringsdepartement, idet konsulatvesen og diplomati skulle være to atskilte etater med hvert sitt virkefelt. Tre kjente komitéer arbeidet fra norsk side i denne periode med disse planer: Først Konsulatkomitéen av 1891, derpå Stortingets Specialkomité av 1894 og til slutt Konsulatkomitéen av 1904. Den siste komité bygget på innstillingene fra de to foregående og foreslo organisering av et særskilt norsk konsulatvesen, som skulle være en helt selvstendig norsk administrasjon, utskilt fra det felles diplomati og utenriksministeriet i Stockholm.

Det lovforslag bygget på disse prinsipper som ble fremsatt av den i Stortinget nedsatte Specialkomité, gikk enstemmig gjennom både Odelsting og Lagting og derpå fulgte sanksjonsnektelsen i statsråd på Stockholm Slott 27. mai 1905. Dette ledet til 7. juni-vedtaket.

Det selvstendige norske utenriksstyre som ble organisert etter Unionsoppløsningen ble sterkt preget av den særegne politiske situasjon som ordningen var blitt til under, og det var bare naturlig at ordningen av Norges konsulatvesen ble sterkt preget av de resonnementer og standpunkter som man hadde levet seg inn i fra unionskampens dager. Overfor spørsmålet om diplomatiets organisasjon sto man derimot nokså uforberedt, idet alle de forutgående utredninger om eget norsk konsulatvesen hadde måttet bygge på forutsetningen om at det felles norsk-svenske diplomati fortsatt skulle bestå, men helt atskilt fra konsulatvesenet. Heller ikke var det i 1905 tid og anledning til så grundige forhåndsdrøftelser om organiseringen av det nye departement og den nye etat som man kanskje ellers ville ha ønsket. Resultatet ble at man fikk et særskilt organisert konsulatvesen, mens man for diplomatiets vedkommende fikk en ordning som i alt vesentlig bygget på det daværende svenske system, og uten at denne ordning ble tilstrekkelig sammenarbeidet med planene for Norges utenriksstjeneste for øvrig.

Det er på denne bakgrunn man må bedømme «Lov om

Diplomat- og Konsulatvæsenet» av 12. juni 1906, «Almindelig Norsk Konsulatinstruksjon» av 24. juli 1906 og «Instruksjon for Gesandtskaberne» av 25. august 1906. — Ikke bare kom konsulatinstruksjonen, som ble bifalt av H. M. Kongen i statsråd på Bergens rådhus, først — den er også meget utførlig og fyller vel 40 sider i Norsk Lovtidende, mens gesandtskapsinstruksjonen ikke fyller mer enn 6½ side.¹⁾

Også i gesandtskapsinstruksjonen finner man en generell bestemmelse om at det påhviler gesandtskapet årvåkent å følge blant annet det fremmede lands økonomiske utvikling, særlig på områder hvor utviklingen ville kunne tilgodegjøres i Norge eller for Norges eller norske undersåtters interesser. Det påhviler også gesandtskapet nøye å sette seg inn i Norges og det fremmede lands gjensidige interesser, og å ha sin oppmerksomhet henvendt på og innberette om de faktorer som kan ha innflytelse på disse interesser, så som tollpolitikk, traktater, næringsveienes og kommunikasjonenes utvikling, arbeiderbevegelser og økonomiske sammenslutninger.

Det påhviler selvsagt også gesandtskapet å påse at norske undersåtter nyter godt av de traktatmessige, folkerettslige og andre lovhjemlede rettigheter som tilkommer dem, og det skal stå norske undersåtter bi.

Gesandtskapsinstruksjonen om assistanse av forskjellig art for næringslivet, er kortfattet og generelt formet i motsetning til konsulatinstruksjonens utførlige omtale av oppgaver som påligger konsulattjenesten når det gjelder norsk skipsfart og norske økonomiske interesser i utlandet. Stort sett finner man i denne første konsulatinstruksjon en vesentlig del av mange av de bestemmelser som man i dag finner igjen i gjeldende utenriksinstruks. Samtidig la man sterk vekt på å bygge ut konsulativæsenet. Når man utnevnte ministre og chargé d'affaires skulle disse også utføre generalkonsuls embetsgjerning i den utstrekning det var forenlig med praktiske hensyn.

¹⁾ I «Norsk Utenriktstjeneste. Grunnleggende år», (Oslo 1955) har Reidar Omang feilaktig anført at det var gesandtskapsinstruksjonen som ble utferdiget i Bergen (se s. 228).

Om det mønster for norsk utenriksvesen som ble lagt opp i 1906 er det blitt sagt at det fikk en altfor ensidig karakter. Helt fra den første kosulatkomité's dager gikk det som en rød tråd gjennom alle forarbeider til organiseringen av norsk utenriksvesen at det var næringslivets interesser som måtte varetas; Norges politiske interesser i egentlig forstand overfor utlandet ble skjøvet helt i bakgrunnen, når de da overhodet ble nevnt. I unionstiden måtte dette nødvendigvis være så, så lenge målet bare var opprettelse av et eget konsulatvesen av hensyn til Norges sjøfarts- og handelsinteresser, mens den egentlige utenrikspolitikk fremdeles skulle varetas av det felles diplomati og utenriksministeriet i Stockholm. Det ble derfor først en senere tids erfaringer som klart viste hvilke viktige politiske oppgaver også et lite lands utenrikstjeneste har.

Ordningen av utenriksvesenet i Norge, slik som denne var blitt i 1906, ble i det etterfølgende år gjenstand for atskillig kritikk, og allerede i 1909 henstillet Stortinget til Regjeringen «at ta spørsmålet om Utenriksdepartementets organisation under nærmere overveielse og fremlægge resultatet herav for et senere Storting». Dette ble gjort i 1912, da Utenriksdepartementet — på grunnlag av de første 6 års erfaringer — la fram for Stortinget nærmere organisasjonsplaner både for den indre og den ytre etat og for rekrutteringen.

De resultater denne kommisjon kom til, resulterte ikke i noen direkte utenriksreform. Verdenskrigen førte til at arbeidet med reformene måtte legges til side.

Etter krigen ble det så etter forslag fra Utenrikskommisjonen av 1919/1920 besluttet å slå sammen de tidligere atskilte tjenestegrener, den diplomatiske og den konsulære tjeneste, og dette enhetsprinsipp ble gjennomført i den nye lov om utenrikstjenesten av 7. juli 1922. En debatt som da hadde strukket seg over mangfoldige år var endelig avsluttet.

Den neste omfattende gjennomgåelse av norsk utenriksvesen ble foretatt av «Reformutvalget for Utenrikstjenesten» som ble oppnevnt ved Kgl. resolusjon av 8. februar 1946 for å gjennomgå den norske utenrikstjenestes «nåværende rekrut-

tering, organisasjon og virke, og å foreslå de reformer som anses nødvendige for å gjøre tjenesten så tidsmessig og effektiv som mulig». Reformutvalgets forslag ble i vesentlig grad gjennomført i lov av 13. desember 1948, som med visse mindre endringer er avløst av vår nåværende lov om utenriktjenesten av 18. juli 1958.

4. Næringslivet og utenriktjenesten.

Hva utenriktjenesten befatter seg med i dag

Utenriktjenestens virksomhet når det gjelder norsk næringslivs interesser finner sted dels hjemme, dels ute. Jeg finner grunn til spesielt å understreke betydningen av tjenesten hjemme, da denne del av virksomheten sjelden blir verdsatt fullt ut. En effektiv tjeneste ute har som sin forutsetning en organisasjon hjemme som kan gi de som arbeider ute nødvendig rettledning og informasjon. Det er tjenesten hjemme som må sørge for opplegget til de mange forhandlinger som føres. Det har alltid vært en svakhet i norsk utenriksvesen at selve Utenriksdepartementet aldri er blitt tilstrekkelig sterkt utbygget.

Arbeidet for norsk næringslivs interesser er bare en del av utenriktjenestens samlede oppgave, som er fastlagt i formålsparagrafen, § 1, i loven av 18. juli 1958. Det heter der:

«Utenriktjenesten har til oppgave å vareta og fremme Norges interesser i forholdet til utlandet og å yte nordmenn råd, hjelp og beskyttelse overfor utenlandske myndigheter, personer og institusjoner».

Man kan med rette si at dette er en altomfattende definisjon.

Av de kommisjoner og komitéer som i årenes løp har avgitt uttalelser om utenriktjenesten er den siste det såkalte «Brinch-utvalg», som har fått sitt navn etter utvalgets formann, departementsråd Christian Brinch. I sin innstilling av desember 1962 sier utvalget innledningsvis følgende om utenriktjenestens oppgaver i dag:

«Norge har på grunn av den geografiske beliggenhet, næringslivets struktur, den utadvendte økonomi og som sjøfarende nasjon alltid vært sterkt avhengig av forbindelsene med andre land. Den betydning disse forbindelser har for landets sikkerhet og for folkets materielle velferd, er blitt enda større i vår tid på grunn av den politiske utvikling og den økonomiske struktur- endring som samfunnet har gjennomgått, ikke minst på grunn av industrialiseringen.

Det er utenriktjenestens oppgave å vareta disse forbindelser og å fremme Norges samlede interesser i forholdet til andre land. De utenrikske stasjoners virksomhet spenner over et vidt felt, og de er pålagt et stort antall varierte arbeidsoppgaver, som omfatter varetakelse av Norges politiske, handelspolitiske og økonomiske interesser, herunder skipsfarts- og eksportinter- essene, bistand til norske skip og sjøfolk og til norske borgere i utlandet, og utbredelse av kjennskap til Norge og norske politiske, økonomiske, sosiale og kulturelle forhold.

I tidens løp har både utenriktjenestens betydning og den relative vekt som har vært tillagt de enkelte grupper av arbeids- oppgaver, undergått betydelige endringer etter som samfunns- forholdene i de forskjellige land og det internasjonale samkvem har utviklet seg. Fra opprinnelig å være en tjeneste hvis vesent- lige oppgave bestod i å representere Kongen og Regjeringen og vareta handelens, skipsfartens og de enkelte borgeres inter- esser i utlandet, er utenriktjenestens arbeidsfelt etter hvert blitt stadig mer preget av de politiske, økonomiske og infor- masjonsmessige oppgaver. For at utenriktjenesten effektivt skal kunne utføre sine oppgaver og fremme Norges samlede interesser i forholdet til andre land, er det nødvendig at den til enhver tid søkes tilpasset de endrede forhold i verden, og dette bør i størst mulig utstrekning ha karakteren av en ved- varende prosess.»

Den nærmere utforming av arbeidsoppgavene er gitt i den nå gjeldende «Instruks for Utenriktjenesten» av 11. mars 1960, hvor det heter at det under de utenrikske tjenestemenns opp- gaver inngår å

- a) representere Kongen og Regjeringen,
- b) vareta og fremme Norges interesser i forholdet til utlandet i den utstrekning vedkommendes offisielle stilling og inter- nasjonal rett og sedvane gir adgang til det,

- c) være Regjeringens talsmann overfor mottakerstatens regjering, internasjonale organisasjoner eller stedlige myndigheter,
- d) holde Regjeringen underrettet om den politiske, økonomiske, kulturelle og sosiale utvikling i tjenestelandet og øvrige stater hvor tjenestemannen er akkreditert eller anmeldt, og om disse lands forhold til andre land,
- e) utbre kjennskap i utlandet til Norge og norske forhold,
- f) yte nordmenn råd, hjelp og beskyttelse overfor utenlandske myndigheter, institusjoner og personer,
- g) utføre de forretninger av administrativ og judisiell art som norsk lovgivning pålegger dem, for så vidt overenskomst med vedkommende fremmede land eller dets lovgivning ikke er til hinder for det,
- h) bistå utlendinger med råd og hjelp i deres forhold til norske myndigheter, institusjoner eller personer, med mindre saken bør henvises til behandling gjennom myndighetene i vedkommende utlendings hjemland eller dets diplomatiske eller konsulære representanter i Norge,
- i) utføre andre oppgaver som måtte bli pålagt dem, eller som forholdene måtte tilsi.

Det er en rekke saker som utenriksstjenesten har vært og er ansvarlig for å håndtere når det gjelder norsk næringslivs interesser.

Jeg skal nevne en del av disse.

I det bilaterale forhold til andre land inngikk vi tidligere et nett av handels- og sjøfartstraktater som regulerte forholdet mellom avtalelandene. I den tid da disse traktater var av større betydning enn de er i dag, var inngåelsen av slike traktater og spørsmålet om overholdelsen av dem det viktigste saksområde av økonomisk art for norsk utenriksstjeneste. Jeg kan i denne forbindelse nevne f. eks. våre gamle vintraktater med Portugal og Spania, som i sin tid også var av vesentlig innenrikspolitisk betydning.

I disse traktater inngikk også som regel bestemmelser om tollspørsmål, og gjerne med bilateral binding av bestevilkårsbestemmelsen.

For norsk eksport og skipsfart har disse traktater og overholdelsen av dem vært viktige instrumenter, av vesentlig be-

tydning for de salgsmuligheter vi har hatt i mange land. Etter hvert, og særlig i etterkrigstiden, er mange av disse bilaterale avtaleforpliktelser blitt avløst av multilaterale avtaler, som Norge har tiltrådt og er tilknyttet i dag.

Jeg kan blant annet nevne de omfattende samarbeidsordninger som er etablert gjennom De Forente Nasjoner og De Forente Nasjoners forskjellige organer. Her pågår det et kontinuerlig arbeid som har sin store betydning for norsk næringsliv, og dette internasjonale avtale- og organisasjonsarbeid er i stadig fortsatt vekst. Blant de viktigste i dag er Generalavtalen om Tolltariffer og Handel (GATT), Den Internasjonale Bank, Det Internasjonale Valutafond, arbeidet i Paris i Organisasjonen for økonomisk Samarbeid og Utvikling (OECD), Den mellomstatlige rådgivende Skipsfartsorganisasjon (IMCO), Det europeiske Frihandelsforbund (EFTA), De Forente Nasjoners Organisasjon for Ernæring og Landbruk (FAO), De Forente Nasjoners Handels- og Utviklingskonferanse (UNCTAD); videre forskjellige nordiske samarbeidsorganer som er etablert. I disse dager drøftes en videreutvikling av det nordiske samarbeid og mulighetene av å etablere en nordisk tollunion. Senere vil en tilslutning til Det europeiske økonomiske Fellesskap (EEC) i Brussel kunne bli aktuelt.

I forbindelse med alle disse internasjonale avtaler og organisasjoner har selvsagt norsk næringsliv betydelige interesser, og den virksomhet Utenriksdepartementet og utenriksrepresentasjonen, med støtte fra norske faginstitusjoner og næringsinteresser, utfører på disse feltene, er av direkte betydning for norsk næringsliv.

Nevnes bør også de bilaterale varebytte- og betalingsavtaler med andre land som vi hadde så mange av senest etter den siste verdenskrigen, men som i dag spiller en mindre rolle enn tidligere, bortsett da fra visse land med statskontrollert utenrikshandel. Dette er imidlertid et arbeidsfelt som igjen vil kunne komme til å spille en rolle for vårt land.

Det faller i første rekke på utenriksstaten og dens representanter å være med på forhandlinger om etablering av disse

avtaler og organisasjoner og senere å følge aktivt med i arbeidet i dem og passe på at norske interesser blir varetatt. Disse arbeidsoppgaver har i etterkrigsårene økt meget sterkt. Situasjonen kan nærmest betraktes som vesensforskjellig fra den man hadde før krigen, men hvor man dog så tilløpene til den utvikling som senere er kommet.

Den betydning denne virksomhet har for norsk næringsliv er tildels meget godt kjent gjennom den offentlige diskusjon som pågår om den. Jeg kan i denne forbindelse som et eksempel bare nevne spørsmålet om Norges eventuelle medlemskap i Det europeiske økonomiske Fellesskap (EEC) og den pågående diskusjon om en eventuell etablering av en nordisk tollunion. Det sier seg selv at i det øyeblikk slike nyetableringer er aktuelle, påkaller de en stor interesse og blir alment kjent. Men ellers vil en stor del av virksomheten på disse områdene være lite påaktet, etterhvert som ordningene er etablert og det man kan kalle det mer daglige arbeid, med deltakelse i organisasjonene og oppfyllelse av avtaleforpliktelser, går sin nærmest regulære gang. Riktignok gis det regelmessige rapporter til Stortinget om norsk virksomhet i forbindelse med denne virksomhet, men det er sjelden at disse redegjørelser egentlig påkaller noen særlig interesse utenfor en relativt begrenset krets.

Som en viktig del av utenriksetatens tjenesteytende virksomhet for norsk næringsliv må så nevnes den rapportvirksomhet som er pålagt norske utenrikske stasjoner. I gjeldende Utenriksinstruks heter det om dette:

«Diplomatisk stasjon skal innberette til Utenriksdepartementet om viktigere forhold og begivenheter innenfor vedkommende lands utenriks-, forsvars- og sikkerhetspolitikk, samt om spørsmål som vedrører handel, økonomi, skipsfart, luftfart, næringspolitikk og andre politiske forhold.

Stasjonen skal følge med i og innberette om vedkommende lands politikk i internasjonale organisasjoner, særlig slike som Norge er medlem av.

Dessuten skal stasjonen holde Utenriksdepartementet underrettet om vedkommende lands interne politikk, om utviklingen

på det sosiale og kulturelle område, og om forvaltningsbestemmelser av interesse for Norge.»

For de konsulære stasjoner gjelder følgende bestemmelse:

«Konsulær stasjon skal rapportere om de økonomiske forhold — herunder forhold av betydning for skipsfarten og luftfarten — innenfor sitt tjenestedistrikt, i den utstrekning disse saksområder ikke antas dekket av overordnet diplomatisk stasjons rapportvirksomhet. For øvrig skal konsulær stasjon innberette om de saker som vedrører stasjonens eget arbeidsfelt.»

Til disse bestemmelser knytter så Utenriksinstruksen nærmere kommentarer om det som det er av særlig interesse å få innberettet om. I den oppregning som der er foretatt for den økonomiske rapportvirksomhet og for rapportvirksomheten om skipsfarten, er det neppe ett område av betydning som ikke er nevnt. Det kan uten videre sies at det ikke er mulig for noen utenriksstasjon å dekke fullt ut alle de ønsker som her er oppstilt, og hensikten med den oppregning som er foretatt er vel også først og fremst å henlede utenriksstjenestemannens oppmerksomhet på de problemer som det vil være av betydning for norsk næringsliv å få underretning om, og som han bør innrapportere om når noe skjer i hans distrikt som er av betydning for norske interesser.

Utenriksinstruksens gir videre detaljerte retningslinjer for den alminnelige virksomhet en utenriksstasjon er ansvarlig for når det gjelder å imøtekomme norske næringsinteresser. Det heter i instruksens Kap. 7, § 5 at utenriksstjenestemannen skal vareta og fremme norske næringsinteresser i tjenestelandet og bidra til å utvikle samhandelen, skape interesse for norske varer og tjenester, besvare forretningsforespørsler og forøvrig støtte norske firmaer og norske næringsdrivende.

I de land hvor Norges Eksportråd er representert, vil selvsagt en stor del av dette arbeid falle på Eksportrådets representasjon. Eksportrådets utsendinger vil imidlertid alltid måtte ha et nært samarbeid med norsk utenriksrepresentasjon på vedkommende sted, og vil som regel også være integrert i ambassaden eller generalkonsulatet på tjenestestedet. I en rekke

land hvor Norges Eksportråd ikke har noen utsending, vil det ligge til den norske ambassade eller det norske generalkonsulat å ta seg av de oppgaver som er skissert i Utenriksinstruksens Kap. 7, § 5 i deres fulle omfang.

Det er derfor i prinsippet utenriktjenestemannens oppgave å ta seg av eksportforespørsler, og på alle mulige praktiske måter å hjelpe og bistå norske eksportører. Dog vil man ikke med rimelighet kunne vente at en utenriksrepresentasjon skal kunne foreta markedsundersøkelser av vesentlig omfang. Heller ikke skal en utenriktjenestemann være den som skal selge norske produkter i utlandet, men han skal bistå eksportørene med å finne kontakter, med å etablere seg og gi dem all nødvendig bistand. Det er en mangfoldighet av konkrete arbeidsoppgaver som her vil melde seg.

I dette eksportfremmende arbeid vil det også på en utenriksstasjon dukke opp praktiske spørsmål til behandling som gjelder klager av forskjellige slag, og, som et viktig ledd, ta imot, introdusere og hjelpe norske næringsdrivende som besøker vedkommende land.

Alle som har hatt kontakt med eksportnæringenes og skipsfartens problemer, vil kjenne til de nær sagt uendelige arbeidsoppgaver som foreligger på disse områdene. De vil også forstå at selv med den utbygging av vårt utenriksvesen som har funnet sted, og selv med Eksportrådets representasjon ute, er Norge slett ikke representert rundt omkring i verden på en slik måte at alle disse oppgaver kan varettas på en tilfredsstillende måte. Det har vært, og er fremdeles, også et problem at mange av våre utenriktjenestemenn slik situasjonen nå engang er, ikke har anledning til å skaffe seg det nære kjennskapet til norsk næringslivs utvikling og våre eksportmuligheter som de gjerne burde ha. Dette er spørsmål som norsk utenriksledelse selvsagt er fullstendig på det rene med, og hvor norsk utenriksledelse sikkert gjerne ville se at forholdene ble lagt bedre tilrette. Det skjer også stadig nyskapninger og forbedringer på disse feltene. Man kan imidlertid med all mulig grunn spørre om disse endringer til det bedre kommer raskt nok og er tilstrekkelige

til å vareta de interesser vi har. Dette vil jeg senere komme nærmere tilbake til.

Det mangler ikke på kritikk over den måten hvorpå norsk utenriktjeneste skjotter de mangfoldige oppgavene av økonomisk og handelsmessig art som jeg her har forsøkt å gi et omriss av. I høy grad er det vel slik at man hører mest om de ting som ikke er gjort, eller som kan være angrepet på en etter enkeltes mening forkjørt måte. Alt som blir tatt vare på med hell og hvor utenriktjenestens representanter har gjort et godt og nyttig arbeid, hører man lite om. Det er intet å si til dette, og det er slett ikke nødvendig og heller ikke ønskelig at det blir sagt noe særlig om det som er bra. At det imidlertid gjøres et arbeid som er av stor og positiv betydning for norsk næringslivs interesser, er noe man bør ha in mente ved de mange anledninger når kritikk blir fremført.

Det foreligger selvsagt en enorm stoffmengde til å belyse disse spørsmål. Gjennom årene er det fremkommet en nærmest uoversiktlig mengde av rapporter, av betenkninger og av utredninger som er sendt til Utenriksdepartementet og som i regelen er videreformidlet til interesserte institusjoner og organisasjoner og enkelte bedrifter i vårt land. En del av dette stoff har vært direkte matnyttig. Enkelte ganger er sakene blitt gjort til gjenstand for omtale i pressen. Men i stor utstrekning er hele denne virksomhet og all korrespondanse om de mangfoldige enkeltsaker som kommer opp fra dag til dag, alle eksportfremstøtene og all den bistand som norsk utenriktjeneste har gitt norsk næringslivs representanter, noe som ikke blir kjent utenom en mindre krets.

5. Næringslivet og utenriktjenesten. Mer om oppgavene i dag og i fremtiden

Min redegjørelse frem til nå har vært en blanding av fremstilling av faktiske forhold og visse refleksjoner. Det har ikke vært mulig for meg å unngå en slik sammenblanding.

Jeg vil så gjerne komme noe mere inn på de problemer og

vanskeligheter tjenesten ute møter — og særlig peke på de refleksjoner man kan gjøre seg med hensyn til fremtidens behov. Jeg tror at det for slike refleksjoner er riktig å være oppmerksom på den utvikling som har funnet sted i vår utenrikshandel selv, dens sannsynlige fremtidige utvikling og de ulike former for internasjonalt avtale- og organisasjonsmønster våre utenriksnæringer til enhver tid må passe inn i.

Vi kunne lenge i vårt land trekke en nokså markert skillelinje mellom de vi kalte typiske eksportindustrier og typiske hjemmemarkedsindustrier. Lenge var det slik at selv om vi hadde en eksport av mange forskjellige varer, lå hovedtyngden i produksjon, med delvis videreføring, av de ekstraktive næringer. Storparten av vår eksport kom fra skogen, fiskeriene og fjellene, eller hadde, som i den elektrokjemiske og elektrometallurgiske industri, sin naturlige forutsetning i billig elektrisk kraft. Disse produkter, samt skipsfartens nettoinntekter, skaffet oss den valuta vi trengte for å finansiere vår import.

Vår utenriktjeneste kunne i denne tiden støtte opp om og hjelpe vår eksport og vår skipsfart på mange forskjellige måter. Det ble gjort nyttig arbeid for mange bedrifter og for enkeltprodukter. Stort sett må man imidlertid kunne si at den vesentlige del av utenriksetatens virke for norske næringsinteresser lå i forhandlinger om inngåelse av vanlige handels- og sjøfartstraktater og i å påse at disse traktater ble overholdt, dvs. være på vakt overfor alle slike tiltak som ville kunne virke diskriminerende for norske varer og norske skipsfartstjenester i vedkommende tjenesteland. Det var særlig *myndighetene* i tjenestelandet man måtte ha kontakt med. I en viss utstrekning ble det også tatt initiativ for å få innarbeidet nye norske produkter på vedkommende markeder, men stort sett må situasjonen ha vært vesensforskjellig fra hva den er f. eks. i dag. Selvsagt var også rapporter om utviklingen i de forskjellige land i denne periode av stor betydning for norsk næringsliv. I det multilaterale økonomiske samarbeid som begynte å vokse frem i mellomkrigs-årene gjorde forøvrig også

norske utenriksrepresentanter en betydelig innsats, f. eks. i forbindelse med den såkalte «Oslo-konvensjon».

Etter siste verdenskrig fikk vi en overgangsperiode hvor norske eksportmuligheter av varer av forskjellig art var nærmest totalt avhengig av de tosidige varebytteavtaler som ble inngått med nesten alle de land som vi hadde viktige handelsforbindelser med. Fremdeles eksisterer noen av disse tosidige avtaler, men de spiller vesentlig mindre rolle enn de gjorde tidligere. Gjennom en rekke år var dette et meget viktig arbeidsområde for utenriktjenestens folk.

Samtidig vokser det frem et nytt mønster for de internasjonale handelsforbindelser, og våre utenriksnæringer og vår utenriktjeneste må etter hvert tilpasse seg en situasjon som på mange måter er vesensforskjellig fra førkrigs-tidens.

Vi får liberaliseringen av utenrikshandelen og omfattende tollreduksjoner i alle våre viktigste kundeland. Vi får de multilaterale avtalene, først og fremst Generalavtalen om Handel og Utvikling og Valutafonds-avtalen, og vi får et omfattende nett av internasjonale samarbeidsorganisasjoner som også søker å bygge opp et system for den internasjonale handel, med forpliktelser og rettigheter. Norge er part i alle de avtaler og organisasjoner som her spiller noen rolle. Norges deltakelse i alle de forhandlinger som fører fram til avslutning av disse avtaler er av vesentlig betydning for oss, og like viktig for vårt næringsliv blir vår aktive deltakelse i de ordninger som gjennomføres i organisasjonene, og med hjemmel i avtalene.

Vi får et langt mer komplisert mønster enn det vi før hadde. Betydningen av dette mønster for vårt eget lands økonomiske utvikling ser vi klart om vi ser på denne utvikling selv.

Den økonomiske vekst i Norge — og den levestandardøkning som den muliggjør og som alle venter seg — har i vårt land frem til utbruddet av siste verdenskrig i vesentlig grad vært betinget av ekspansjonen i de ekstraktive næringer og i de økende inntekter skipsfarten har gitt. Fortsatt er det i høy grad tilfelle.

Allerede i noen tid nå har imidlertid en ikke ubetydelig del av veksten i den norske eksport kommet fra det vi kan kalle de «ikke-tradisjonelle eksportvarer», og vi har i løpet av relativ kort tid opplevd at industrier som tidligere ble betraktet som typiske hjemmemarkedsindustrier, er blitt eksportindustrier. Deres videre vekstmuligheter er betinget av de større markeder som liberaliseringen og integreringen fører med seg. Selv om de tradisjonelle utenriksnæringer fremdeles gir et vesentlig bidrag til det stigende nasjonalprodukt, er det vel stort sett spørsmål om vi ikke må regne med at vi i fremtiden i stadig sterkere grad vil være avhengig av veksten i ikke-tradisjonell industrivareeksport for å sikre den valutainngang som er nødvendig for økningen i levestandard. Bare ved en tilfredsstillende vekst i disse næringene vil vi kunne makte den import som levestandardøkningen fører med seg, fordi levestandardøkningen i så høy grad retter seg mot produkter som det ikke er rimelig at vi produserer selv.

Jeg kan nevne enkelte tall som gir en illustrasjon på dette forhold. Vår eksport i prosent av bruttonasjonalproduktet lå i begynnelsen av 30-årene på tallet 27. I 1950, da det fremdeles var unormale forhold som følge av krigstiden, var tallet kommet opp i 37. Nå ligger det på 40. Hvis man forsøker å plukke ut de ikke-tradisjonelle eksportvarene og deres andel av norsk eksport, finner man i absolutte tall en totaløkning fra omkring 700 millioner kr., eller 12 % av totaleksporten i 1959, til 2,6 milliarder, eller 23 % av totaleksporten i 1968. Dette er et i og for seg imponerende resultat, muliggjort gjennom norsk industris egen innsats, men i høy grad betinget av liberaliseringen av handelen landene imellom, av gode internasjonale konjunkturer som vi stort sett har hatt hele denne perioden, og i høy grad hjulpet frem av en markedsordning som EFTA.

Jeg kan godt fra EFTA-forhandlingenes tid huske alle de bekymringer som visse grener av norsk industri da næret for de resultater en slik markedsordning ville kunne føre til. For alle som hadde med saken å gjøre, er det en stor tilfredsstillelse å se de gunstige resultater denne ordningen har ført til, og

den skulle gi oss håp om at også de nye integrasjonsplaner av europeisk format som nå er oppe til drøfting, vil kunne gi oss store fordeler sammen med de andre land som deltar i disse ordninger.

Når man i dag forsøker å studere hva slags varer det er som dekkes av betegnelsen «ikke-tradisjonelle eksportvarer», vil man oppleve en overraskelse. Det viser seg at norske industribedrifter gjennom disse årene har maktet å etablere seg med en betydelig eksport av de mest forskjelligartede varer på markedene ute. Det er varer fra nærings- og nytelsesmiddelindustrien, kjemiske produkter av forskjellig slag, tekstilvarer, verkstedprodukter i betydelig omfang, møbler og annet utstyr, klær og skotøy og mange andre produkter. Det man har lagt an på er i ikke uvesentlig grad spesialiteter, tekniske finesser og ofte design som stiller de norske varene i en særklasse og som gir dem muligheter ute. Ofte er det til og med så at våre produksjonsmuligheter ikke strekker til for den etterspørsel som foreligger.

Disse mange nye produkter som vi nå eksporterer selges dels til de høyt utviklede vesteuropeiske industriland og dels til det nordamerikanske kontinent. Men også Østen, og ikke minst de mange underutviklede land, som nå gjennomgår en industriell utviklingsprosess, er viktige markeder for disse norske eksportvarer.

Det er typisk at bedriftsstørrelsen er heller liten i de bransjer hvor vi finner etterkrigstidens nye eksportvarer. Da de er nye på eksportmarkedene, har de i stor utstrekning spesielle vanskeligheter med sine kontakter og med sine eksportfremstøt. Dette gjør at det er ekstra viktig å kunne yte disse bedrifter assistanse og hjelp fra den norske utenriksrepresentasjons side. Men også de store innarbeidete bedrifter i våre tradisjonelle eksportnæringer vil ofte ha behov for utenriksstasjonenes bistand når det gjelder nyttige kontakter både i forretningslivet og i den offentlige administrasjon i vedkommende land.

En skal også merke seg at en stor del av de nye varene i norsk eksport er vesensforskjellig fra den tradisjonelle eksport, fordi det så ofte dreier seg om varer som henvender seg direkte

til konsumentene og ikke til den videre-foredlende industri i vedkommende importland. Det er ganske klart at dette forutsetter at man ved eksportfremstøt trenger en helt annen kontaktflate enn det den tradisjonelle eksport har behov for.

Det er grunner til å anta at meget av veksten i vårt nasjonalprodukt og i vår eksport i tiden fremover vil måtte komme fra veksten i produksjon og eksport av halvforedlede varer og ferdigvarer av alle slag, og ikke i så høy grad som frem til nå fra de ekstraktive næringer og fra skipsfart. Hvis dette er riktig, vil vi i tiden fremover også i stadig stigende grad stå overfor markedsføringsproblemer for nye varer både på gamle og nye markeder. Våre tradisjonelle eksportvarer vil sikkert også merke økt konkurranse på gamle markeder — og den vil også måtte søke nye markeder.

Selvsagt er det eksportørene selv som her får hovedtyngden i arbeidet. Men også vår utenriktjeneste må møte denne situasjon. Den blir stillet overfor oppgaver på det handelsmessige område som er mer kompliserte og kanskje mer krevende enn f. eks. de handelsmessige oppgaver som stort sett forelå i tiden frem til 1940. Utenriktjenesten må på en ganske annen måte enn tidligere gi praktisk støtte til konkrete eksportfremstøt.

Man vil kanskje si at vel, dette er det da Eksportrådets representanter ute som bør ta ansvaret for. Det er ganske klart at Eksportrådets folk ute har sine arbeidsoppgaver nettopp på dette felt. Det er imidlertid min erfaring at selv i land hvor Eksportrådet er meget godt representert, f. eks. i Storbritannia og i Danmark, kan Ambassaden, og spesielt da ambassadens sjef, gjennom sin egen innsats og sine kontakter gi et bidrag som en eksportutsending ikke vil kunne gi. Vi må regne med at i vårt virke ute betyr begrepet «ambassade» og personen, ambassadør N.N., kontaktmessig, informasjonsmessig og reklamemessig mer enn det en aldri så faglig dyktig eksportutsending kan bety. Det samme gjelder generalkonsulen. Det er ikke noen som helst grunn til å se bort fra at dette er en realitet som vi må ta tilbørlig hensyn til om vi liker det eller ikke.

Dessuten er det jo så at Eksportrådet slett ikke er representert i alle land hvor vi har eksportinteresser.

Det skulle være en selvfølge at den norske ambassadør eller generalkonsul — og hustru — alltid viste seg på messer og utstillinger hvor norske eksportvarer stilles ut. En norsk ambassade må også ha nær kontakt med slike personer og grupper i tjenestelandet som kan være nyttige for norske utenriksnæringer — det gjelder både forretningsliv, massemedia og organisasjoner innen arbeids— og næringsliv og på det politiske område.

Vi burde også i større utstrekning bruke våre ambassader rundt omkring i verden for norske eksportfremstøt. Våre ambassader blir nå etter hvert utstyrt som offisielle norske representasjonslokaler, mens ambassadene før på en ganske annen måte var ambassadørens mer personlige hjem hvor alt utstyr og inventar hørte ham til. Ambassadene får rommelige representasjonslokaler med utstyr og inventar som er anskaffet av den norske stat og som i seg selv gir et godt bilde av hva norsk industri kan frembringe av møbler, av tekstiler, av glass, sølv, porselen og utstyrsvarer forøvrig, kort sagt av produkter som vi også gjerne skal eksportere.

Det forekommer meg naturlig og rimelig at slike representasjonslokaler på sett og vis blir stilt til disposisjon for norske eksportfremstøt. Intet skulle være mer naturlig enn å introdusere norske matvarer som vi ønsker å eksportere, i de omgivelser som den norske ambassadebolig gir. Det samme gjelder andre varer vi skal selge. Når norske forretningsfolk har vanskeligheter og problemer med myndigheter i tjenestelandet, vil det være naturlig og rimelig at den selskapelighet som ofte er nødvendig ved drøfting av slike problemer, finner sted i ambassadørens bolig. Jeg har personlig en del erfaring med dette fra mine år i London, hvor vi i stor utstrekning brukte ambassadeboligen nettopp for slike formål som nevnt her. På tilsvarende måte kunne vi publisere Norge som turistland og skape blest om nye norske tiltak på shippingområdet. I København har vi i ambassadeboligen i samarbeid med norske bedrif-

ter kunnet arrangere fremvisning av norske herre- og dame-moter for internasjonal modepresse.

Jeg tror at dette er typer av tiltak som man i norsk utenrikstjeneste burde gå inn for i større utstrekning enn nå er tilfelle, for å muliggjøre den kontakt som trengs og gi den prestisje som ofte kan være nødvendig i forbindelse med norske handelsmessige problemer i utlandet.

Det er klart at her kan det ikke gis faste regler, men det er etter min mening like klart at dette er et område hvor det, hvis forholdene ligger til rette for det, vil kunne gjøres nyttig arbeid.

Jeg må her føye til at det er av avgjørende betydning at norsk næringsliv selv i større grad enn nå er innstilt på å bruke de muligheter som utenriksetaten åpner adgangen til. Øyensynlig gjør den oppfatning seg i ikke liten grad gjeldende at våre ambassader er institusjoner som ikke har noen særlig tanke på disse problemer, og at «diplomatiet» er høyt hevet over disse økonomiske og kommersielle interesser. Det er ganske klart at så ikke er tilfelle. Riktignok skal ikke en ambassade selge norske varer, men ambassaden og Eksportrådets representasjon hvor de finnes, skal gjøre alt hva de evner for å legge forholdene til rette, slik at norske eksportnæringer får maksimal støtte. Det ville være nyttig om man kunne få til et mer effektivt samarbeid mellom næringslivet selv og utenrikstjenesten for fremme av disse vesentlige norske interesser.

Det kan neppe være tvil om at arbeidet med de utenriks-økonomiske og handelsmessige problemer ute i verden i årene som kommer vil stille større og større krav til vår utenrikstjeneste. Norsk utenriksledelse arbeider selvsagt kontinuerlig med de mange problemer som i denne forbindelse reiser seg, både når det gjelder å styrke apparatet samt vareta de rasjonaliserings- og prioriteringsspmål som foreligger til enhver tid. Når det gjelder vårt næringslivs interesser er det et par synspunkter jeg gjerne ville få nevne i denne spesielle sammenheng.

Først og fremst tror jeg at en ytterligere utbygging og styrkelse av hjemmetjenesten er nødvendig for et effektivt arbeide

ute. Den generelle økonomiske rapportvirksomhet og meldingstjenesten fra stasjonene ute om det som skjer og som er av betydning for norsk næringsliv står her sentralt.

Instruksen til utestasjonene om rapportvirksomheten er på den ene side meget generell i sin utforming, og på den annen side meget omfattende og detaljert med hensyn til det stasjonene skal rapportere om. Den er generell for alle stasjoner uten hensyn til deres art eller beliggenhet. Det må derfor sies at instruksen gir liten eksakt veiledning til stasjonene, noe som også har som resultat at den ikke er så velegnet som den burde være når det gjelder å skaffe frem de opplysninger som norsk næringsliv er interessert i. Som den foreligger, innebærer den i for høy grad en fare for at rapportvirksomheten kan bli for tilfeldig og at spørsmål som det burde være innberettet om, ikke blir tatt vare på.

Jeg tror meget ville kunne oppnås om Utenriksdepartementet i større utstrekning enn tilfelle er i dag kunne gi nødvendig supplerende veiledning til stasjonene ute om denne del av deres virksomhet. Norsk næringsliv selv burde være interessert i å få dette til. I dag er vel situasjonen den at man ikke får det ut av rapport- og meldingstjenesten som en ville kunne få gjennom mer veiledning fra Departementets side.

I denne sammenheng kan det være naturlig å nevne vår informasjonsvirksomhet ute. Det er min og mange andres oppfatning at vi ikke i tilstrekkelig grad har maktet å vise hva det nye, moderne Norge i virkeligheten er. Vi har ikke i tilstrekkelig sterk grad klart å vise at vi er et moderne industri-samfunn som også eksporterer høyt utviklede industriprodukter i stor skala. For utenriktjenestens folk, som skal drive informasjonsvirksomhet i utlandet, er det av vesentlig betydning at de kan få slikt materiale som kan hjelpe dem å drive denne virksomhet. For vårt næringslivs muligheter ute er det viktig at mere kan gjøres på dette område. Selv med framskritt og nye tiltak i de senere år har jeg ofte vært fortvilet over det vi har manglet av filmer, plakater, utstillingsgjenstander og trykte fremstillinger om Norge og norske forhold som personer,

bedrifter, organisasjoner og institusjoner av forskjellig art har sagt seg interessert i.

Vi bør være klar over at mangelen på kjennskap ute til Norge av i dag er nærmest utrolig. Jeg kan levende huske en samtale jeg hadde med en ellers vel informert brite noen tid etter at jeg tiltrådte min stilling i London. Vi snakket om norsk økonomisk utvikling, og jeg søkte å forklare hvordan vi etter hvert på mange områder hadde bygget opp en effektiv industri av internasjonal karakter og med betydelig konkurranseevne. Denne brite hadde nok det inntrykk at vi vesentlig fremdeles drev med fiske, trelast, cellulose og papir, men hørte på meg. Han sa så noe om at ja vel, men f. eks. «en slik ting som denne Adwel-maskinen . . . » Stort lenger kom han ikke, og jeg fikk en utmerket anledning til å få forklart nettopp hvor langt vi er kommet. Men vi skal selvsagt ikke skryte unødig av hvor flinke vi er; kanskje er vi litt for ofte tilbøyelige til å gjøre det.

Når det fra næringslivshold reises kritikk mot norsk utenriksstjeneste, hører man ofte anført at tjenestens folk ute ikke kjenner Norge og norske forhold godt nok, og at de ikke har tilstrekkelige forutsetninger for å gi den støtte og bistand til norske eksportnæringer som disse har behov for.

Det er mulig at denne vurdering i en viss utstrekning er riktig. Dette er imidlertid også et felt hvor det i de senere år er gjort meget for å rette på situasjonen.

Skal man ha en effektiv utenriksstjeneste er det en selvfølgelig forutsetning at tjenestens representanter kjenner sitt eget land og, når det gjelder våre økonomiske interesser, den økonomiske og industrielle utvikling som pågår i Norge.

Slik forholdene nå en gang ligger an, er det ikke alltid lett å følge godt nok med i utviklingen hjemme for mange av de som arbeider ute, og særlig gjelder det de som er kommet opp i sjefsstillinger.

Etter et visst antall år i tjenesten er muligheten for hjemmetjeneste sterkt begrenset, fordi det er så mange flere overordnede stillinger ute enn hjemme. Dette har ført til at etter en del års tjeneste som sekretær, senere byråsjef, er det mange

som kommer til å tjenestegjøre ute i adskillige år uten hjemmetjeneste. Brinch-utvalget nevner at på den tiden, dvs. i 1960—61, da den arbeidet med sin rapport, hadde 32 av de 52 stasjonssjefer man da hadde, ikke tjenestegjort i Utenriksdepartementet i løpet av de foregående 10 år, og det var 8 som ikke hadde hatt hjemmetjeneste i det hele tatt etter siste verdenskrig. Denne situasjon har skapt, og skaper fremdeles, problemer, selv om forbedringer er blitt gjennomført i de senere år ved hjemkalling av sjefer fra utenriksstasjoner for spesialtjeneste i Departementet. Men det er ikke til å unngå at mange års sammenhengende tjeneste ute, avbrutt bare av ferier kanskje med års mellomrom, fører til at man mister kontakten. Man er ikke lenger i stand til å følge utviklingen på den måten som en utenriktstjenestemann bør kunne følge den, hva man enn gjør for gjennom lesing av aviser og tidsskrifter å forsøke og følge med.

Foruten den større mulighet for hjemmetjeneste har de årlige møter av hjemmeværende stasjonssjefer gjort sitt for å bedre kontaktmulighetene. De besøk til bedrifter i forskjellige deler av landet som Norges Eksportråd har arrangert i noen år for hjemmeværende stasjonssjefer, har vært av meget stor betydning, dels på grunn av det man har sett og lært, og ikke minst på grunn av de samtaler og kontakter stasjonssjefene på denne måten har fått med representanter for norsk arbeids- og næringsliv.

Men mere kan utvilsomt gjøres på dette spesielle område, f. eks. ved etterutdanningskurs for de som gjennom mange år har vært på post ute.

Generaldirektør Wessel sa at det var rekrutteringen til tjenesten ute det var noe i veien med, og mange andre har i årenes løp sagt det samme. Ikke minst innen vårt eget næringsliv er det vel mange som mener at man ikke alltid har den rette mann på den rette plass, og at tjenesten av den grunn ikke gir dem hva de venter seg.

Jeg tror vi skal innrømme at dette er vanskelige spørsmål og et spørsmål som har mange sider.

Arbeidet i utenriksetaten er et yrke og det forutsetter en viss utdannelse, som nå gis gjennom aspirantkurs og gjennom de første års tjenestegjøring i Utenriksdepartementet og ved stasjoner ute. Jeg er ikke i tvil om at dette må være grunnlaget som norsk utenrikstjeneste må bygge på.

Samtidig er det en klar forutsetning at det er adgang til å ta inn i utenriksetaten kvalifiserte personer som ikke har denne grunnutdannelse, og det blir gjort i en del tilfeller. Det er imidlertid et spørsmål om man ikke bør overveie å utvide denne praksis — spesielt kanskje i forbindelse med tidsbegrensede engasjementer.

Det er ikke i og for seg gitt at en utenriksetatmann alltid er best kvalifisert for en spesiell jobb i et spesielt land i en spesiell situasjon. Det er heller ikke i og for seg gitt at man må ha det vanlige grunnlaget gjennom aspirantkurs og de første tjenesteårene for å gjøre en spesiell jobb i et spesielt land på et spesielt tidspunkt. Jeg kan i alle fall godt tenke meg at det er stillinger i norsk utenrikstjeneste, både på sjefsnivå og lavere, hvor man i gitte situasjoner ville være tjent med for en bestemt tid å engasjere personer som ikke tilhørte utenriksetaten for å gjøre et spesielt arbeid. Det ville kanskje ikke bli så ofte man ville benytte seg av slike engasjementsordninger, men i spesielle tilfeller vil rekruttering fra andre grener av statsadministrasjonen og fra næringslivet selv sikkert kunne være hensiktsmessig og nyttig for vår utetjeneste.

Det bør i denne forbindelse nevnes at en i tilknytning til tjenesten ute gjennom mange år har hatt — og fremdeles har — spesielle representanter for fremme av særlige næringsinteresser. Vi har hatt handelsutsendinger med til dels varierende oppgaver, fiskeriutsendinger, landbruksutsendinger og også skipsfartsutsendinger. Det kan fra tid til annen sikkert også være ønskelig med spesialutsendinger på andre områder, for bestemte perioder. Jeg ville tro at det f. eks. for våre eksportinteresser på visse industrielle felter ville være av betydning om man kunne få tatt opp til løsning en sak som det lenge har vært

snakket om, nemlig å få knyttet teknisk kyndige attachéer til enkelte av våre ambassader for kortere eller lengre tid.

Jeg har i denne fremstilling behandlet Norges Eksportråd og dets utsendinger som en del av den norske utenriksforvaltning, hvilket dekker det faktiske forhold. Samtidig har imidlertid Eksportrådet en selvstendig stilling som er overordentlig viktig. Den har gjort at Eksportrådet er blitt et meget velegnet instrument for norske eksportinteresser.

Det nåværende Norges Eksportråd har sin opprinnelse i den halvoffisielle institusjon som under navnet «Norges Opplysningskontor for Næringsveiene» ble etablert allerede i 1901. Fra 1924 av ble dette kontor innlemmet i Utenriksdepartementet, og i november 1945 fikk vi så en hel nyordning og en sterk utvidet virksomhet innenfor denne institusjon i det nyopprettede «Norges Eksportråd».

Eksportrådet er en nasjonal fellesrepresentasjon for norsk eksportindustri, og ledes gjennom råd og styre av eksportnæringenes egne representanter. På steder i utlandet hvor det er norsk utenriksstasjon, vil Eksportrådets representanter som før nevnt være knyttet til ambassadene som integrerte ledd i ambassadens virksomhet. I sitt hovedkontor i Oslo disponerer Eksportrådet over et større apparat som mottar henvendelser og som leder, samler og distribuerer opplysninger, og utgir meget viktige publikasjoner både for de norske bedrifter og andre interesserte og for informasjon utad.

Eksportrådet, i den form det fikk i 1945, har i vesentlig grad gjort det mulig mer effektivt å møte eksportnæringenes behov rundt omkring i verden. Den informasjonsvirksomhet hjemover som drives av Eksportrådet, og dets utadvendte informasjons- og opplysningsvirksomhet har utvilsomt vært av vesentlig betydning for norske eksportfremstøt i de senere år. Det har også vært mulig for Norges Eksportråd og dets utsendinger ute å gå lenger i eksportfremmende tiltak enn det ville vært mulig for en vanlig norsk utenriksstasjon, gjennom veiledningstjeneste for eksportørene, ved markedsanalyse og ved deltakelse i og tilretteleggelse av utstillinger og messer.

Det har utvilsomt vært av stor betydning for Eksportrådets effektive virksomhet at det har inntatt en relativ fri stilling i finansiell henseende.

Vår nå etablerte ordning med Utenriksdepartementet og dets representanter ute og Norges Eksportråd og dets utetjeneste, og med et nært samarbeide ute og hjemme, er utvilsomt en hensiktsmessig ordning for varetagelse av våre eksportinteresser når vi tar i betraktning at utenrikspolitikk og handelspolitikk ikke kan skilles og fordi handelspolitikk og eksportinteresser hører så nær sammen.

6. Litteratur

- Reidar Omang: «Norsk utenrikstjeneste. Grunnleggende år.»
(Oslo 1955.)
- Reidar Omang: «Norsk utenrikstjeneste. Stormfulle tider.»
(Oslo 1959.)
- «Innstilling fra Reformutvalget for utenrikstjenesten». Oppnevnt
ved Kgl. resolusjon av 8. februar 1946.
- «Innstilling fra Utvalget til gjennomgåelse og vurdering av Norges
utenriksrepresentasjon». Oppnevnt ved Kgl. resolusjon av
24. november 1961.
- Norsk memoarlitteratur på dette felt er ikke særlig rikholdig.
Førkrigstidens forhold og problemer er behandlet av bl. a.:
- Benjamin Vogt: «Indtil 1910». (Oslo 1941.)
- Erik Colban: «Femti år». (Oslo 1952.)
- Hans Fay: «På post i fem verdensdeler». (Oslo 1959.)
- Rolf Andvord: «Med hånden på hjertet». (Oslo 1964.)

Statsråd

KRISTOFER LEHMKUHL

(1855—1949)

var en utrettelig forkjemper for Norges Handelshøyskole. Kanskje mer enn noen annen har han æren av at NHH ble opprettet, og helt til sin død fulgte han virksomheten med en aldri sviktende interesse. Han er derfor med rette blitt kalt «Høyskolens far».

Norges Handelshøyskole har villet hedre Kristofer Lehmkuhl ved å knytte hans navn til den forelesning, som fra 1958 har vært holdt ved Høyskolens kandidatfest.

Fra 1968 har høyskolekollegiet besluttet å henlegge forelesningen til Kristofer Lehmkuhls fødselsdag den 26. september.

Tidligere KRISTOFER LEHMKUHL FORELESNINGER:

- 1958 *Sjur Lindebrække*: Kapitalbehov, kredittrestriksjoner og forretningsbankenes utlånspolitikk med forord av rektor, professor Rolf Waaler og en biografi over Kristofer Lehmkuhl av prof. dr. Anton Mohr.
- 1959 *O. T. Jarlsby*: Perspektiver og problemer i papirindustrien.
- 1960 *Fritbjof Bettum*: Hvalfangstens utvikling og dens hovedproblem i dag.
- 1961 *Fredrik Vogt*: Vannkraftens plass i vår økonomi.
- 1962 *Harald Throne-Holst*: Aktuelle problemer i forbindelse med omsetning av næringsmidler.
- 1963 *S. Walter Rostoft*: Samarbeidet mellom staten og næringslivet.
- 1964 *E. Wærenskjold*: Noen tanker om administrativ ledelse i dag og i morgen.
- 1965 *Erling D. Næss*: Tankfartens problemer og utsikter.
- 1966 *Aage W. Owe*: En industribedrift blir til. Erfaringer fra oppbyggingen av A/S Årdal og Sunndal Verk.
- 1967 *Rolf Østbye*: Strukturproblemer og industriforpliktelser.
- 1968 *O. R. Norland*: Bankenes rolle i det internasjonale penge- og kapitalmarked.